

SAMMANFATTNING

Åkerholmen och
odlingsröse uppfyller
kriterierna för det
generella
biotopskyddet

Peter Sögaard
[Kurstitel]

NATURVÄRDESIKONTORERING 2019 FÖR DETALJPLAN FÖR DEL AV LEKSBERG 10:1

Innehåll

Inledning.....	2
Bedömning av biotopskyddade områden.	3
Odlingsröse i jordbruksmark	3
Åkerholme	6
Biotopens kännetecken och avgränsning.....	6
Småvatten i jordbruksmark	7
Slutsats	9

Inledning

Inventeringen har gjorts enligt SIS standard SS 199000:2014 (Naturvärdesinventering avseende biologisk mångfald) och har en detaljeringsgrad detalj med tillägget Naturvärdesklass 4. Ett särskild fokus har lagts på förekomsten av objekt som klassas inom det generella biotopskyddet enligt Länsstyrelsens yttrande.

Uppdraget startade 2019-07-15. I och med den sena tidpunkten på året kan det svårligen inventeras häckande fåglar liksom tidigt blommande arter. Emellertid kan förekomsten av biotopskyddade objekt avgöras utan den kunskapen. Det går även att avgöra om områden har naturvärdesklass 4.

Initialt lades det tid på att i juli besöka området för att om möjligt få med några fåglar som häckar i området. Här fanns vid det tillfället följande arter av naturvårdsintresse; Hämpling (sjungande hanne) och gulsparv.

Hämplingen har gått från att vara nära hotad (NT) (2005) sårbar (VU) 2010 till att vid 2015 vara livskraftig (2015). Rödlistan för 2020 är inte klar ännu men väntas publiceras under hösten 2019. I England, där arten är mycket välstuderad och där populationen har minskat på samma sätt som i Sverige, anses den minskade tillgången på frön vara den största enskilda orsaken till att hämplingen klarar sig så dåligt. Att gräs- och ogräsfrön har minskat kraftigt beror bland annat på; ökad användning av herbicider, igenläggning av diken och borttagande av stenmurar, brukningsvägar, åkerholmar m.m. biotoper där den normalt häckar

Gulsparven har haft en sämre utveckling än hämplingen. Arten har gått från att vara livskraftig, 2000, 2005 och 2010 för att 2015 bli bedömd som sårbar. Hotet mot arten består mest i intensifieringen av jordbruket vilket ger mindre mat och färre boplatser. Det på grund av användning av bekämpningsmedel mot insekter, mer ensartad odling (antingen spannmål eller vallodling), borttagande eller igenväxning av kantzoner, åkerholmar och andra småbiotoper samt färre stubbåkrar vintertid. Gulsparven påverkas således negativt av både minskad tillgång på föda och färre lämpliga häckningslokaler.

Övriga fågelarter i anslutning till objekten med generellt biotopskydd saknar naturvärde generellt.

Mossarter knutna till jordbrukslandskapet domineras av efemära mossor. Av de rödlistade mossarterna knutna till jordbrukslandskapet är de allra flesta efemära arter. De rödlistade arterna är dock alla ytterst sällsynta och är tyvärr bara funna på enstaka platser i landet.

I oktober inventerades åkermarken på efemära mossor. De arterna är typiskt mycket små, 0,1 till 1 cm och som namnet antyder kortlivade. Gruppen är beroende av återkommande markstörning men inte för ofta. Flertalet av arterna återfinns på åkermark efter skörden, så kallade stubbåkrar. Här kan de hinna växa till antingen på hösten eller tidig på våren innan jordstörning kommer. Uteblir jordstörningen övertar snart andra arter utrymmet och de efemära mossorna försvinner.

Inom det aktuella planområdet sker intensivt jordbruk, området i söder odlas spannmål och det i nordväst var en välgödslad vall.

I vallen förekom endast små förekomster av efemära mossor, alla vanliga arter. Däremot i åkermarken fanns det en mer varierad artsammansättning. Dock inga hotade arter eller arter av naturvårdsintresse

I området runt MC-Donalds och upp mot fastigheten Leksberg 10:8 i öster domineras marken av ungal. Området saknar naturvärden.

Bedömning av biotopskyddade områden.

I inventeringsområdet identifierades tre olika potentiella generella biotopskydd;

- Odlingsrös i jordbruksmark
- Småvatten i jordbruksmark
- Åkerholme

Naturvårdsverket har tagit fram en handledning för att kunna bedöma om en biotop ingår i det generella biotopskyddet. Länsstyrelserna i Sverige har gemensamt tagit fram ytterligare handledningsmaterial för bedömningen av när ett objekt ingår i biotopskyddet.

Odlingsröse i jordbruksmark

Odlingsröse definieras i Förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m., bilaga 1 så som på eller i anslutning till jordbruksmark upplagd ansamling av stenar med ursprung i jordbruksdriften.

Definition enligt annan lagstiftning

Så som fast fornlämning uppräknas i kulturminneslagen bland annat odlingsrösen. De är lämningar av bostäder, boplatser och arbetsplatser samt kulturlager som uppkommit vid bruket av sådana bostäder eller platser, liksom lämningar efter arbetsliv och näringsfång. Observera att odlingsrösen i aktivt brukad jordbruksmark inte räknas som varaktigt övergivna och alltså inte är skyddade enligt lagen om kulturminnen.

Odlingsröset ligger på åkerholmen och består av större stenar vilka svårigen flyttas för hand. Inga nya stenar observerades, det vill säga att alla stenar var påväxta med lav och/eller mossa, figur 1 och 2.

Att avgöra om ett odlingsröse är kultur- eller fornminne är svårt. Oftast domineras de äldre odlingsrösen av stenar som är flyttbara för hand. Min bedömning är att röset har sitt ursprung från förra seklets andra hälft. Bedömningen bygger på stenarnas storlek. Antingen har de flyttats dit med maskin eller dragits med häst. Mest troligt med maskin. Jordbruket mekaniserades runt 1950 – 1960 beroende på om någon i trakten skaffade traktor med lastare.

Emellertid utgör röset ett biotopskyddat odlingsröse. Det finns ingen tid angett i lagstiftningen om hur lång tid en stentipp skall ligga innan den inbegrips i det generella biotopskyddet. Röset har legat längre än 3 år. Tre år anser t.ex., länsstyrelsen i Skåne är gränsen för hur länge en stentipp kan få ligga innan den inbegrips i det generella biotopskyddet. Stenarna har definitivt legat längre än 3 år.

Odlingsröset har naturvärdesklass 3, påtaglig positiv påverkan för den biologiska mångfalden.

Figur 1. Odlingsröse på åkerholmen.

Figur 2. De yngsta stenarna i odlingsröset. Stenarna har fått en påväxt av skorplav. Det tar typiskt flera år innan de arterna etablera sig. Stenarna bedöms inte vara ditlagda nyligen.

Figur 3. Stenar tippade mellan odlingskifternas. De bildar inte en hög och ingår därmed inte i begreppet odlingsröse

Åkerholme

Åkerholme definieras i Förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m., bilaga 1 så som en holme av natur- eller kulturmark med en areal av högst ett halvt (0,5) hektar (5000 kvadratmeter) som omges av åkermark eller kultiverad betesmark.

Biotopens kännetecken och avgränsning

Åkerholmar är små områden av natur- eller kulturmark, men kan också bestå av ett solitärt träd eller ett stort stenblock. Åkerholmen ska vara omgiven av åkermark eller kultiverad betesmark. Med kultiverad betesmark avses mark för bete eller fodervall som

är föremål för markförbättrande åtgärder i form av till exempel enklare markbearbetning, insådd, kalkning, gödsling eller dikning. OBS naturbetesmarker ingår ej. Bete och slåtter kan förekomma på åkerholmen.

Om omgivande mark helt eller delvis överförs till annan markanvändning upphör skyddet att gälla.

Åkerholmen i Leksberg 10:1 är beväxt med lövträden, ask, lönn, rönn, apel och körsbär samt enbuskar, figur 4. På holmen ligger det ett odlingsröse. En bedömning av körsbärsträdet har gjort utifrån frågeställningen om det är ett särskilt skyddsvärt träd. Ett sådant skall antingen vara gammalt (över 140 år för lövträd), vara grovt med håligheter (40 cm i brösthöjd). Körsbärsträdet var över 25 cm. Artsammansättningen av bärande lövträd bedöms ändå ha höga naturvärden sammantaget.

Åkerholmen har naturvärdesklass 3, påtaglig positiv påverkan för den biologiska mångfalden

Figur 4. Åkerholme med sina lövträd och enen

Småvatten i jordbruksmark

Definition i bilaga 1 till förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken. Ett småvatten eller en våtmark med en areal av högst ett hektar i jordbruksmark som ständigt eller under en stor del av året håller ytvatten eller en fuktig markyta såsom kärr, gölar, vätar, översilningsmarker, kalkällor, mangelgravar, öppna diken, dammar och högst två meter breda naturliga bäckfåror. Arealbegränsningen avser inte linjära element som öppna diken eller högst två meter breda naturliga bäckfåror.

Biotopen ska enligt definitionen ständigt eller under en stor del av året hålla ytvatten eller en fuktig markyta. Det innebär att markytan normalt bör vara fuktig under mer än hälften av året.

Om en biotop är tillfälligt uttorkad kan man med hjälp av förekomsten av fuktighetskrävande vegetation bedöma om markytan normalt är fuktig. Om fuktighetskrävande vegetation förekommer är markytan troligen fuktig under en stor del av året, och biotopen omfattas därmed av definitionen. Några exempel på sådana arter är kabbлека (*Caltha palustris*), andmat (*Lemna minor*), gökblomster (*Lychnis flos-cuculi*) och tiggarranunkel (*Ranunculus scleratus*).

Dikena inom inventeringsområdet är grunda, från 10 cm till 20 cm och bevuxna med gräs. De saknar synliga tecken på att vatten står där någon tid av året. Dikena ingår inte i den marken som används till jordbruksmark. Troligtvis på grund av historiskt olika fastigheter och en äldre markväg i söder vilken delat tidigare skiften.

Fuktig mark är en glidande bedömning. Men beaktar man de arter som exemplifieras från naturvårdsverket; kabbleka, andmat, gökblomster och tiggarranunkel så kan det förstås vad som menas med fuktig mark. Kabbeleka växer invid vatten, alltid mycket blött, andmat växer i vatten och kan i upptorkade gölar och diken återfinnas på den bara jorden, gökblomster är den av de uppräknade arterna som återfinns torrast. Den blommar vi midsommartid och har karakteristiska frökapslar, tiggarranunkel återfinns vanligen i näringsrik fuktig till blöt jord.

De aktuella dikena ligger i sandig jord. Arter som dominerade i diket var brännässla, hundkex, hundäxing och ängskavle, figur 5. Här och var fanns gulmåra. Ingen av de arterna är utpräglade fuktighetsälskande arter.

Inget av dikena uppfyller miljöbalkens kriterier för att vara ingå i det generella biotopskyddet.

Figur 5. Dike i inventeringsområdet. Vy till höger och närbild till vänster.

Slutsats

I inventeringsområdet finns endast åkerholmen med sitt odlingsröse som är att betrakta som biotopskyddat. Dikena uppfyller inte kriteriet att vara vattenfyllda eller så pass fuktiga större delen av året att de påverkar växtligheten i riktning mot en mer fuktighetstålig sammansättning.

Både odlingsröset och åkerholmen uppnår till naturvärdesklass 3, påtagligt naturvärde, figur 6.

Om ett biotopskyddsområde för en generellt skyddad biotop som enligt definitionen i FOM ska ligga i jordbruksmark inte kan undantas från ett planområde kan det innebära att skyddet för biotopen upphör. Om en sådan biotop kommer att omges helt av bebyggelsemark istället för jordbruksmark gäller inte biotopskyddsbestämmelserna för biotopen längre. Detta gäller för sex av de sju generellt skyddade biotoperna, men inte för alléer eftersom alléer inte behöver ligga i jordbruksmark enligt definitionen i FOM. De generellt skyddade biotoperna har stor betydelse för den biologiska mångfalden i jordbrukslandskapet och bör i så stor utsträckning som möjligt bevaras. Om det inte går att utesluta biotoperna från planområdet kan de dock ofta fylla en funktion inom planområdet, även om skyddet enligt FOM upphör.

Om en detaljplan innebär att ett markområde ska användas för en verksamhet som kommer att skada naturmiljön i ett biotopskyddsområde eller utplåna biotopen bör det ske en prövning av om det finns motiv för dispens från biotopskyddsbestämmelserna.

Figur 6. Inventeringsområdet med åkerholmen inringad inom blå markering